

פרק ח / ברוריה בן-דוד (וייס)

המדדיינים הניגפים נמלטו לעבר מעברות הירדן ורובם הושמדו שם בידי ישראל שארבו להם על גדות הנהר, אך המלחמה לא הסתיימה. גדעון חשש שהמדדיינים יתאוששו מהמכה שניחתה עליהם ויעלו שוב לשחת את שדות ישראל, לכן הוא עבר עם אנשיו את הירדן ורדף אחרי המדדיינים עד לב המדבר. והנה קמו לגדעון יריבים מבני עמו, עמדו לו למכשול במקום לבוא לעזרתו, אך גדעון ידע לפייסם בחכמתו ובמתינותו. מי היו יריביו וכיצד התגבר עליהם גדעון על כך נקרא בפרק ח'.

על מה התלוננו בני אפרים?

הם רבו עם גדעון על שלא שיתפם במלחמתו עם המדדיינים. בני שבט אפרים היו גאוותנים. הם כעסו על כך שצעיר לא מוכר משבט מנשה נוחל ניצחון גדול על האויב מבלי לשתפם. אכן מצאו זמן מתאים למריבות בשעה שגדעון עסוק במיגור האויב.

האם טובת העם עמדה לנגד עיניהם?

לא, הם היו רודפי כבוד. קנאו בשבט מנשה. רצו להתחרות בו על המנהיגות במלחמה ובתהילה. אם המדדיינים היו מנצחים את בני ישראל ודאי שלא היו באים בטענות לגדעון, אך עתה משניצחו ישראל את המדדיינים כיצד זה לא ייכלל שמם בין השבטים המנצחים.

מדוע היו בני שבט אפרים גאוותנים?

יהושע היה בן שבט אפרים. יש הסוברים שאף דבורה הייתה בת שבט אפרים, גם המשכן בשילה היה בנחלת שבט אפרים.

הגאווה היא מידה רעה ויש להתרחק ממנה.

"אל תבואני רגל גאווה ויד רשעים אל תנדני" (תה' לו, יב).
הגאווה היא ממידת הרשעים. בגאווה כאילו רומס האדם את זולתו ברגלו.

כיצד הגיב גדעון על תלונות בני אפרים?

גדעון החכם והמתון החליט לפייס את בני אפרים כדי שלא יהיו לו למכשול ברדפו אחרי המדדיינים. ויאמר אליהם: "מה עשיתי עתה ככם הלא טוב עללות אפרים מבציר אביעזר, בידכם נתן ה' את שרי מדין את ערב ואת זאב ומה יכלתי עשות ככם" (פס' ב, ג).

הנמשל: עוללות הם הענבים האחרונים הנשארים אחרי הבציר. מעשה משפחת אביעזר משפחתו של גדעון דומה למעשה הבציר. העוללות של שבט אפרים טובות מהבציר.

עוללות המלחמה, הפעולות האחרונות חסימת מעברי הירדן בפני הנמלטים ממדין, והריגת ערב וזאב היו חשובות לאין ערוך ממעשי הלוחמים הראשונים.

"אז רפתה רוחם מעליו בדברו הדבר הזה" (פס' ג) נחה דעתם, שככה חמתם, הם מצאו סיפוק בתשובתו של גדעון, כי רק בגלל רדיפה אחר הכבוד הצטערו שלא השתתפו במלחמה.

על תשובתו של גדעון לבני שבט אפרים נאמר: "מענה רך ישיב חמה, ודבר עצב יעלה אף". (משלי טו, א). תשובה מפיסת תשיב חמה.

חשוב לציין שהכעס היא מידה רעה.

"כי כעס בחזק כסילים ינוח" (קה' ז, ט) הכעס הוא מידת הכסילים. "והסר כעס מלבך והעבר רעה מבשרך" (קה' יא, י). השתדל להימנע מכעס מהתרגזות יתרה ועל ידי כך תמנע רעה מעצמך.

הרמב"ן כתב באיגרת לבנו: "תתנהג תמיד לדבר כל דבריך בנחת לכל אדם ובכל עת ובזה תנצל מן הכעס שהיא מידה רעה להחטיא בני אדם, וכאשר תנצל מן הכעס, תעלה על לבך מידת הענווה, שהיא מידה טובה מכל המידות הטובות".

מה אנו לומדים על אופיו של גדעון?

גדעון היה חכם, עניו וצנוע, מוכן למחול על כבודו לטובת עמו העיקר לשמור על שלום ואחזקות בעם ולמנוע סכסוכים.

מי היו הבוגדים שנכנעו למדיינים ולא זכרו ברית אחים?

אנשי סכות ופנואל סירבו לסייע לגדעון ואנשיו העייפים והרעבים מן הרדיפה דרך כל נחל חרוד ובקעת בית שאן בדרך המובילה לנחל יבוק. הם לא האמינו שיש בכוחו של גדעון לנצח את המדיינים בארצם, וחששו מנקמת המדיינים שהיו מקבלים חלק מיבולם ומקניהם כדי שלא יפגעו ברכושם וביבולם של אנשי פנואל וסכות. הם ענו לגדעון בלעג: "הכף זבח וצלמנע עתה בידך כי נתן לצבאך לחם?" (פס' ו)

באיזה הקשר למדנו על סכות ופנואל?

סכות עיר בנחלת גד (יהו' יג, כז), ידועה מימי יעקב "ויעקב נסע סכותה ויבן לו בית ולמקנהו עשה סכות על כן קרא שם המקום סכות" (בר' לג, יז). פנואל סמוכה לסכות. כאשר יעקב חצה את נחל יבוק עם נשותיו וילדיו בשובו לארץ כנען נאבק במלאך ושאל לשמו. "ויאמר למה זה תשאל לשמי? ויברך אותו שם ויקרא יעקב שם המקום פניאל, כי ראיתי אלוקים פנים אל פנים ותנצל נפשי, ויזרח לו השמש כאשר עבר את פנואל" (בר' לב ל-לב).

כיצד הגיב גדעון על יחסם של אנשי סכות ופנואל?

"בתת ה' את זבח ואת צלמנע בידי, ודשתי את בשרכם את קוצי המזבר ואת הברקנים" (פס' ז), כלומר: אלקה אותם כדש החובט ומרוצץ את התבואה. מלקות בשבטים קוצניים הייתה כנראה עונשם של סרבנים ומורדים בשלטון ככתוב: "אבי יסר אתכם בשוטים ואני איסר אתכם בעקרבים" (מ"א יב, יא).

כיצד הצליח גדעון להשלים את הניצחון על המדיינים?

המדיינים לא חששו שגדעון ירחיק כל כך לרדוף אחריהם. הם סברו שהגיעו למקום מבטחים "והמחנה היה בטח" (פס' יב), אך גדעון עבר את הירדן רדף אחרי המדיינים והכה את שרידיהם מכת פתע בארצם, ואת שני מלכי מדין זבח וצלמנע תפס חיים.

הגיעה השעה ללמד לקח את אנשי סכות ופנואל. מה היה עונשם?

גדעון הכה את שבעים ושבעה שרי סכות וזקניה. ניתץ את מגדל פנואל שבו התבצרו תושבי העיר והרג את מגני המגדל. בפעולתו נגד יושבי סכות ופנואל מוכיח גדעון המתון והצנוע את גדולתו כשופט עשוי ללא חת כאשר הנסיבות דורשות זאת.

כיצד התייחס גדעון אל מלכי מדין?

גדעון הוכיח אותם על שהרגו את אחיו בני אמו בתבור ואמר להם: "לו החייתם אותם לא הרגתי אתכם". עתה חייב אני לגאול דמם מידיכם. גדעון מציין "אחי בני אמי", מכיוון שבלשון המקרא משמעות של אח יכולה להיות ידיד, חבר, קרוב. "אחי בני אמי" הכוונה לאחי ממש ככתוב: כי יסיתך אחיך בן אמך" (דב' יג ז).

משנהרגו מלכי מדין בא הקץ ללחץ המדיינים. "ויכנע מדין לפני בני ישראל ולא יספו לשאת ראשם, ותשקט הארץ ארבעים שנה בימי גדעון" (פס' כח).

ניצחנו של גדעון על המדיינים נחשב גם בימים מאוחרים יותר לאחד המאורעות הגדולים בתולדות ישראל. "כי את על סבלו ואת מטה שכמו, שבט הנגש בו החתת כיום מדין" (יש' ט, ג). ה' שבר את העול ואת שבט הנגש כפי שעשה במלחמת גדעון, כשבני ישראל נלחמו מעטים נגד המחנה העצום של המדיינים. "ועורר עליו ה' צבאות שוט כמכת מדין בצור עורב" (יש' י, כו). בתה' פג, י מתפלל המשורר בשעת התנפלות אויבים רבים על עמו: "עשה להם כמדין". שמואל מזכיר שלושה שופטים והגדול בהם הוא גדעון, כי זכה לגילוי השכינה. "וישלח ה' את ירבעל ואת בדן (חז"ל אמרו זה שמשון משבט דן) ואת יפתח ואת שמואל, ויצל אתכם מיד איביכם מסביב ותשבו בטח" (שמ"א יב, יא).

מה הציע העם לגדעון אחרי הישועה?

את כס המלוכה בישראל. "ויאמרו איש ישראל אל גדעון, משל בנו גם אתה גם בנך גם בן בנך כי הושעתנו מיד מדין" (פס' כב).

מה ההבדל בין מלך לשופט?

השופט הוא שליח זמני של ה'. המלך מוריש שלטונו לזרעו אחריו.

מה הייתה תשובתו של גדעון?

גדעון סירב מתוך דבקות בעיקרון מלכות ה' בישראל. "לא אמשול אני בכם ולא ימשל בני בכם ה' ימשל בכם" (פס' כג). רק ה' ראוי למלוך על ישראל. שלטונו של השופט צריך להיות מוגבל לפי הצורך.

בסירובו של גדעון ותשובתו ה' ימשול בכם מובע אחד הרעיונות היסודיים בספר שופטים, השופט הוא שליח זמני של ה', ואילו ה' הוא המולך לבדו על ישראל לעולם.

מה ביקש גדעון מהעם?

גדעון רצה להציב מצבת זיכרון לדורות הבאים לניצחונו על המדיינים בעפרה עירו. הוא ביקש מכל איש נזם אחד מן השלל כדי לעשותו אפוד "ויזנו כל ישראל אחריו". האפוד היה בעיני רבים כמין אלוהות והם עבדו לו. גדעון החטיא בבלי דעת את העם בחטא שהוא עצמו נילחם לעקרו.

דרכו של גדעון הייתה רצופה נסים גלויים:

הופעת המלאך (ו' יא-כד), אותות גיזת הצמר (ו' לו-מ), שלוש מאות המלקקים (ז ב-י), חלום המדייני (ז יג-יד).

הכתוב מגנה את גדעון רק בגלל מעשה האפוד (ז ח-כז).

לאחר מות גדעון לא זכרו ישראל את ה' המציל אותם ויזנו אחר הבעלים ולא עשו חסד עם בית ירבעל ככל הטובה אשר עשה עם ישראל.

הערה היסטורית

לחימתו של גדעון שימשה דוגמה למצביאים כמו אורד צ'רלס וינגיט, איש צבא בריטי שנשלח בימי המאורעות לא"י כקצין מודיעין. וינגיט בחר במעשי גדעון כדוגמה לפעולותיו הצבאיות במלחמתו בכנופיות הערביות במאורעות הדמים בשנים 1936-1939. פלוגות הלילה ה... "נייט סקוודס" שאימן היו צריכות להידמות בכושר המלחמתי, בהעזה לחדור לשטח האויב וברדיפה אחריו ללא ליאות לאותם שלוש מאות המלקקים שנבחרו ע"י גדעון ושבעזרתם ניצח רבבות מדיינים. וינגיט חולל מפנה מכריע בדרכי הלחימה שלנו עד להופעתו הייתה מלחמתו של היישוב העברי על טהרת "ההגנה". האימון הצבאי החשוב שקיבלו חברים רבים של ההגנה ושל הפלוגות המיוחדות בהזדרכתו של וינגיט בשנות 1937-1938 אפשרה להם לאחר מכן להימנות עם הכוחות המעולים ביותר במלחמת העצמאות.

על יסוד ה... "נייט סקוודס" (פלוגות הלילה) הקים וינגיט בתקופת המלחמה נגד האיטלקים בחבש את "כוח גדעון", חטיבה צבאית שתפקידה היה לשחרר את חבש מן האיטלקים בפרוס מלחמת העולם השנייה. וינגיט הצליח להתגבר על אויב עצום בעזרת כוח קטן להפתיעו בלילה ולגרום לו תבוסה גמורה, כשם שגדעון הטעה את המדיינים שחשבו שהם מכותרים על ידי חיילים רבים, כך הטעה וינגיט את האיטלקים בחבש שסברו שכוחותיו עצומים, בעוד שהיו עמו כמה מאות אנשי צבא בלבד. בעזרת "כוח גדעון" הקטן הצליח לגבור על צבא האיטלקים, הודות לניצחונו של וינגיט חזר מלך חבש למולדתו ולכיסא שלטונו. מלך חבש השווה את וינגיט לדוד שגבר על גלית. בארץ התוודע וינגיט למפקד הכללי הבריטי הגנרל ויול שנלחם בא"י נגד התורכים. גם ויול תיאר בעניין רב את פעולותיו של גדעון. אחת הפעולות שתיאר בהרחבה בחירת שלוש מאות המלקקים.

ניב

הלא טוב עוללות אפרים מבציר אביעזר (פס' ב).
בהשאלה: הסיום של המבצע יותר חשוב ממהלכו.

עבודה בכתב

- 1) כתבו על תגובת גדעון בכל אחד מהמקרים, ומה אתם למדים מתגובתו?
 - א) ריב אנשי אפרים.
 - ב) התנהגות סכות ופנואל.
 - ג) תפיסת זבח וצלמנע.
- 2) מדוע ראוי היה גדעון למשול בישראל?
- 3) מדוע סירב?
- 4) הוכיחו כי העם היה כפוי טובה כלפי אלוקים ואדם.
- 5) כתבו בצד כל תכונה את הקטע המתאים לו במקרא.

תכונותיו של גדעון

הקטע במקרא

התכונה

איש עבודה.
עניו וצנוע.
נאמן לה'.
אמיץ.
מפקד צבא מעולה.
מוחל על כבודו לטובת הכלל.
תקיף נגד בוגדים.
נוקם באויבים אכזריים.

6) מי אמר למי?

- א. מה הדבר עשית לנו לבלתי קראות לנו.
- ב. הלא טוב עללות אפרים מבציר אביעזר.
- ג. תנו נא ככרות לחם לעם אשר ברגלי כי עיפים הם.
- ד. הכף זבח וצלמנע עתה בידך כי נתן לצבאך לחם?
- ה. ודשתי את בשרכם את קוצי המדבר ואת הברקנים.
- ו. הנה זבח וצלמנע אשר חרפתם אותי.
- ז. משל בנו גם אתה גם בנך גם בן בנך.
- ח. לא אמשל אני בכם ולא ימשל בני בכם ה' ימשל בכם.

7) התכירונו? מי אנחנו?

- א. אנחנו רודפי כבוד.
- ב. פייסתי אותם במענה רך.
- ג. סירבנו לסייע לגדעון ואנשיו.
- ד. נהגתי בהם כפי שהם נהגו באחי בני אמי.
- ה. סירבתי למשול בעם.
- ו. שבעים בנים לי.
- ז. מצבת זיכרון שבניתי הייתה למוקש לי ולמשפחתי.
- ח. היינו כפויי טובה.